

ISSN 2021-9752

Til va adabiyot.uz

ILMIY-METODIK ELEKTRON JURNAL
НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ
SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL ELECTRONIC JOURNAL

«Til va adabiyot – Языка и литературы – Language and literature» (e-mail: tilvaadabiyotuz@gmail.com) <https://oak.uz/pages/4802>

1938-yil 4-oktabr kuni
o'zbek xalqining eng
oldi ma'rifatparvarlari,
ziyolilari, olimlari va
davlat arboblari
hukm o'qildi va ularning
aksariyati otib tashlandi.
Vatan va millat uchun
jon fido qilgan o'zbek
xalqining buyuk
farzandlari xotirasi
oldida bosh egaylik.

DOLZARB MAVZU

Munisxon TILAVOVA,
Buxoro davlat pedagogika instituti Tillar fakulteti
o'zbek tili va adabiyoti kafedrasida o'qituvchisi,
BuxDU o'zbek tilshunosligi va
jurnalistika kafedrasida mustaqil izlanuvchisi
e-mail: tilavovamunisxon94@gmail.com

TOHIR MALIKNING “ODAMIYLIK MULKI” ASARINING “TOQATLIGA TOG‘LAR EGAR BOSHINI” BOBIDAGI SO‘ZLARING LINGVOMA’NAVIY XUSUSIYATLARI

Annotatsiya: ushbu maqolada so‘zlarning lingvoma’naviy xususiyatlari, Tohir Malikning “Odamiylik mulki” asaridagi so‘zlarning xususiyatlari to‘g‘risida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: *lingvoma’naviy xususiyatlari, ularning leksik ma’nosi, konnotativ (ya’ni qo‘shimcha) ma’nolari, stilistik ifodaviyligi va milliy-madaniy talqini, konnotativ ma’no, stilistik.*

Аннотация: в данной статье рассматриваются лингвистические и духовные свойства слов, особенности слов в произведении «Одамылик мулки» Тахира Малика.

Ключевые слова: лингвистические и духовные свойства, их лексическое значение, коннотативные (т.е. дополнительные) значения, стилистическая выразительность и национально-культурная интерпретация, коннотативное значение, стилистическое

Annotation: this article discusses the linguistic and spiritual properties of words, the characteristics of words in the work «Odamiylik mulki» by Tahir Malik.

Key words: *linguistic and spiritual properties, their lexical meaning, connotative (i.e. additional) meanings, stylistic expressiveness and national-cultural interpretation, Connotative meaning, Stylistic*

Kirish. O‘zbek adabiyotining atoqli vakillaridan biri Tohir Malik o‘zining “Odamiylik mulki” asarida milliy qadriyatlar, insoniy fazilatlar, axloqiy me‘yorlar va ma’naviy tarbiyani chuqur yoritgan. Asarning har bir bobi muayyan g‘oyaviy yuklama va ma’naviy talqinga ega bo‘lib, ular orqali muallif o‘quvchini chuqur fikrlash, anglash va o‘z ustida ishlashga chorlaydi. Xususan, “Donolik – amal erur” bobida til jihatdan chuqur ma’no qatlamlariga ega bo‘lgan so‘zlar, iboralar va uslubi vositalar mavjud. Ushbu maqolada ushbu bobdagi so‘zlarning lingvoma’naviy xususiyatlari, ya’ni ularning leksik ma’nosi, konnotativ (ya’ni qo‘shimcha) ma’nolari, stilistik ifodaviyligi va milliy-madaniy talqini tahlil qilinadi.

Asosiy qism. O‘zbek tili dunyodagi eng go‘zal tillar qatorida yetakchilik qiluvchi tillardandir. Undagi har so‘z o‘zigagina xos bo‘lgan benazir ma’no tovlanishlariga ega. Ona tilimizda yaratilgan har bir asar so‘zimiz isboti bo‘la oladi. Bu jihatda eng ilgari turuvchi asar sifatida hech shubhasiz Tohir Malikning “Odamiylik mulki” asarini aytishimiz mumkin. Yozuvchi ushbu asarning har bo‘limida tilimizdagi so‘zlarning ma’nolarini o‘zgacha hayotiy misollar hamda hadislar orqali isbotlab beradi. Biz kundalik hayotda deyarli farqlamaydigan so‘zlar aslida biz o‘ylagandek ma’noda emas, balki boshqa ma’no va boshqa vaziyatlarda ishlatilishini ta’kidlaydi. Asarning “Donolik – amal erur” bobi ham yuqoridagi fikrlarimiz isboti bo‘la oladi. Ushbu bo‘limda adib “aqli” va “oqil” so‘zlarini odatda, sinonim sifatida ishlatilishini,

lekin bunday emasligini aytadi. Hayotimiz davomida ko‘plab aqli va ilmli insonlarga duch kelamiz, biroq ularning hammasini ham dono deb hisoblay olmaymiz. Bu o‘rinda asar muallifi dono insonga xos bir qancha sifatlarni sanaydi va barcha ilm egalari ham bunday sifatlarga ega bo‘lavermasligini ta’kidlaydi. Dono inson umri oxirigacha ilm izlaydi, o‘z hayotiy tajribalaridan o‘ziga kerakli xulosalarni chiqaradi va hech qachon kibrga berilmaydi. Donolik faqat ilmga emas, hayot tajribasiga ham bog‘liqligi aytiladi. Yozuvchi fikricha, aql egasi aqlini, ilm egasi ilmini zarur ishlarga yo’naltira olsagina, uni “dono” deb atash mumkin. Shuningdek, donolikka quyidagicha ta’rif beriladi: “Donolik–aql bilan qo‘lga kiritilgan, kuzatish va tajriba bilan hayotga tatbiq etilgan haqiqatlar yig‘indisi, fikrlarning turmushga uyg‘unlashuvidir”. Sodaroq qilib aytganda, ilm va aqlning amaldagi ko‘rinishi. Shuningdek, dunyoda ilmlar juda ko‘p, dono inson o‘ziga qaysi bilimlar juda zarurligini va qaysilari ikkinchi darajali ekanligini juda yaxshi biladi. Yozuvchi hamma narsani bilishga intilishni hamma sohada chalasavod bo‘lib qolishga o‘xshatadi va shu o‘rinda Aflotun va bir insonning suhbatini keltirib o‘tadi: “Aflotun hakimdan so‘radilar:

– Faylasuf olimsiz. Aytinchi, shuncha o‘qib, qanday natijaga keldingiz?

– Faqat bir narsani angladim, – deb javob qildilar alloma, – hech narsani bilmas ekanman”. Xuddi shunday, inson qancha ko‘p ilmga intilgani, uni o‘rgangani

sari ilmning naqadar tubsiz ekanligini va tuganmas xazinaligini tushunib boraveradi. O'zimga zarur bilimlarni egalladim, o'zim istagan natijaga erishdim, deb to'xtab qolish dono insonning ishi emas. Zero, ilmi inson aslo kam bo'lmaydi, unga qancha chuqur kirib borgani sari hayotdagi o'rni shunchalik yuqorilab boradiki, aslo pasaymaydi.

1. "Donolik – amal erur" iborasining semantik tahlili

Bob sarlavhasi bo'lgan ushbu ibora o'zbek tilidagi qadimiy hikmatli iboralardan biridir. "Donolik" so'zi aql, tafakkur, tajriba bilan yo'g'rilgan chuqur fahm-ma'rifatni anglatadi, "amal erur" bo'lagi donolik faqat so'z bilan emas, amalda namoyon bo'lishi kerakligini bildiradi. Bu ibora xalq og'zaki ijodiga xos tarzda qisqa, lo'nda va chuqur ma'no anglatadi.

Lingvoma'naviy jihatdan bu ibora:

Konnotativ ma'no: faqat bilish emas, qilmoq lozimligini ta'kidlaydi.

Stilistik jihati: nasihatomuz, ibratli ohangda.

2. Ma'naviy boy so'zlar va iboralarning qo'llanishi

Tohir Malikning uslubi o'zbek tilining boy leksik imkoniyatlaridan samarali foydalanishda namoyon bo'ladi. U xalq tiliga yaqin, ammo chuqur falsafiy ma'no yuklangan iboralarni ko'p ishlatadi. Jumladan, bobda quyidagi so'zlar alohida ajralib turadi:

Toki odam amalda donolik ko'rsatmasa, donolik so'zda qoladi – bu yerda "amal", "ko'rsatmoq" so'zlari harakat, ijtimoiy mas'uliyat ma'nolarini ifodalaydi.

Hikmat egasi bo'lish – mas'uliyatdir – "hikmat", "mas'uliyat" kabi so'zlar ma'naviy yuklamaga ega bo'lib, shunchaki leksik ma'nodan tashqari axloqiy-ijtimoiy konnotatsiyani anglatadi.

Lingvoma'naviy xususiyat: bunday so'zlar o'zbek xalqining qadimiy axloqiy dunyoqarashini ifodalaydi, ular ko'pincha **konnotativ**, ya'ni qo'shimcha ma'noga ega.

3. Leksik birliklarning stilistik vazifasi

Tohir Malik uslubida **stilistik sinonimlar, barqaror iboralar va frazeologizmlar** keng qo'llanadi. Masalan:

Ko'zga ko'ringan donishmandlar – bu ibora oddiy "aqli odamlar" degan iboradan ko'ra ko'proq hurmat, obro' ifodalaydi.

Yaxshi so'z – yengil, lekin kuchli – bu yerda **stilistik kontrast** mavjud: "yengil" va "kuchli" so'zlar qarama-qarshi bo'lsa-da, ma'nodosh tarzda ishlatilgan, ya'ni **paradoks**al ifoda mavjud.

Bu iboralar **ta'sirchanlik, mazmuniy teranlik va estetik go'zallikni** oshiradi.

4. Milliy-ma'naviy kontekstda ishlatilgan so'zlar

Asarda ko'plab so'zlar xalqona, milliy ma'naviyatga xos tarzda qo'llangan:

Odob, hayo, vijdon, savob, gunoh – bu so'zlar islomiy-axloqiy qadriyatlar bilan bog'liq bo'lib, ularning qo'llanishi ma'naviy talqinga xizmat qiladi.

Ko'ngil – o'zbek tilida ko'ngil so'zi keng semantik maydonga ega: qalb, niyat, ichki holat, his-tuyg'u ma'nolarini beradi.

Lingvoma'naviy jihat: bu so'zlar orqali muallif xalqning ichki dunyosi, axloqiy qadriyatlarini til vositasida ifodalab, asarning g'oyaviy asosini mustahkamlaydi.

Xulosa. Tohir Malikning "Donolik – amal erur" bobida qo'llanilgan so'z va iboralar o'zbek tilining leksik boyligini, ma'naviy teranligini va stilistik imkoniyatlarini yuksak darajada namoyon etadi. Muallif til vositalarini shunchaki fikr bayon etish vositasi sifatida emas, balki **inson qalbiga ta'sir qiluvchi, ma'naviyatni uyg'otuvchi kuch** sifatida qo'llagan. Shu bois, asardagi lingvoma'naviy xususiyatlarni o'rganish nafaqat tilshunoslik, balki ma'naviyatshunoslik, estetik tafakkur nuqtayi nazaridan ham muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Турсунов У., Мухторов А., Рахматуллаев Ш. Ҳозирги ўзбек адабий тили. – Тошкент: Ўзбекистон, 1992.
2. Рахматуллаев Ш. Ўзбек тилининг изоҳли фразеологик луғати. – Тошкент, 1978.
3. Сайфуллаева Р.Р., Менглиев Б.Р., Боқиева Г.Ҳ., Қурбонова М.М., Юнусова З.Қ., Абузалова М.Қ. Ҳозирги ўзбек адабий тили. Ўқув қўлланма. – Тошкент, 2006.
4. Alijonovna, T. M. (2024). PHRASEOLOGISMS RELATED TO THE WORD USED BY TAHIR MALIK IN "HUMAN PROPERTY". *INTERNATIONAL JOURNAL OF EUROPEAN RESEARCH OUTPUT*, 3(3), 83-87.
5. Tilavova, M. (2023). TOHIR MALIKNING "ODAMIYLIK MULKI" MATNI TARKIBIDA FRAZELOGIK BIRLIKLARINING AYNAN HAMDA OKKAZIONAL O'ZGARISHLAR ASOSIDA IFODALANISHI. *Development and innovations in science*, 2(4), 22-26.
6. Tilavova, M. (2023). TOHIR MALIKNING "ODAMIYLIK MULKI" ASARIDA QO'LLANILGAN FRAZELOGIK BIRLIKLARINING FUNKSIONAL JIHATI. *Science and innovation in the education system*, 2(5), 197-203.
7. Yuldasheva D.N. Hozirgi o'zbek adabiy tili (1-kitob). – Buxoro: Bukhara Hamd Print, 2023. 140-b.
8. Yuldasheva D.N., Yusupova A.Sh., Cho'lliyeva G.T. О невербальных средствах речи// BuxDU Ilmiy axboroti. 2023. –4-son. –108-115-b.
9. Tilavova, M. (2025). EDUCATIONAL VIEW EXPRESSED IN TAHIR MALIK'S WORK "HUMAN PROPERTY". *Modern Science and Research*, 4(3), 256-262.
10. EDUCATIONAL VIEWS EXPRESSED IN TAHIR MALIK'S WORK "HUMAN PROPERTY" https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=f3XCasKAAAAJ&citation_for_view=f3XCasKAAAAJ:Y0pCki6q_DkC

Наргиза ХОДЖАЕВА. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКОЕ ПОЛЕ “ТУРИЗМ” В РУССКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ: СТРУКТУРА И ОСОБЕННОСТИ РЕПРЕЗЕНТАЦИИ	29
Шодия ИСМАИЛОВА. КАК ПРЕОДОЛЕТЬ МЕЖЪЯЗЫКОВУЮ ИНТЕРФЕРЕНЦИЮ В УСЛОВИЯХ МНОГОЯЗЫЧИЯ	31

ADABIYOTSHUNOSLIK

Dilbar XALILOVA. DOSTOYEVSKIY IJODIDA AYOL OBRAZI BADIY TALQINI	34
Zulayho ABDURAHMON. ALISHER NAVOIY ASARLARIDA SODIQLAR TAVSIFI.....	37
Elmira DJURAKULOVA. NAVOIY “XAMSA”SI VA KOMPARATIVISTIKA MASALALARI	39
Shahnoza XUDAYBERDIYEVA. ALISHER NAVOIY HIKOYATLARIDA TARIXIY SHAXSLAR OBRAZI TALQINI.....	42
Normat YULDASHEV. CHO’LPON SHE’RIYATIDA SHARQ VA G’ARB MAVZUSINING POETIK TALQINI	45
Malika RAJAPOVA. ALLEGORIK VOSITALARNING BADIY MATNDAGI TALQINI.....	48
Oybek XOLMATOV. O’ZBEK NASRIDA AFG’ON URUSHI MAVZUSIGA DOIR.....	52
Sherxon QORAYEV. BUXORO AMIRI SHOHMURODBIYNING ILMIY MAJLISLARI	56
Lobar MARDONOVA. “ULUG’ MOMOLAR HAQIDA QO’SHIQ YOXUD ADIB TO’LQIN HAYIT IJODIDA TARIXIY SHAXSLAR SIYMOZI”	59

ILG’OR PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA

Rustam XURRAMOV. ZAMONAVIY ONA TILI DARSLARIDA ETNOPEdagogikadan FOYDALANISHNING MAVJUD HOLATI	63
Simela ABDULLAYEVA. AKADEMIK YOZUV FANI MASHG’ULOTLARIDA INTERFAOL TA’LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH USULLARI	67
Oqiljon MAVLONOV. 8-SINF: “QARO KO’ZUM” G’AZALINI O’RGANISH	71
Muxlisa ISMOILOVA. MEDIA MATNLARIDA PERSUASIV (ISHONTIRISHGA QARATILGAN) TIL VOSITALARI	76

Kamola ABDULLAYEVA. COLLABORATIVE ENGLISH LEARNING VIA DIGITAL WHITEBOARDS AND ONLINE PROJECTS IN NON-LINGUISTIC UNIVERSITIES	79
Dilfuza KADIROVA. STRATEGIES FOR TEACHING WITH BLOOM’S TAXONOMY	82

TADQIQOTLAR

Xasan GAFFOROV. GENDER XUSUSIYATLI MATNLARNING ZIDDIYATNI NAMOYON QILUVCHI TIL BIRLIKLARI.....	86
Furqat BAYJONOV. OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA TALABALARNING GENDER MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHGA OID MODELLARINI O’RGANISH	89
Gulshoda AVLOYOROVA. Parda QURBONOV. XUDOYBERDI TO’XTABOYEVNING “SARIQ DEVNI MINIB” ROMANIDA SODDA VA BEG’UBOR O’ZBEK BOLASI OBRAZI	91
Dilnoza NUSRATILLOYEVA. XURSHID DAVRON IJODIDA TARIXIY OBRAZ VA POETIK TAFAKKUR.....	94
Islom JURAYEV. “BOBURNOMA”DA IJTIMOY MUHIT VA TARIXIY SHAXSLAR OBRAZINING AKS ETISHI.....	98
Rahima DONIYOROVA. “BOBURNOMA” TOPONIMIKASIDA ORONIMLARNING O’RNI VA AHAMIYATI	101
Komila GAYUBOVA. XORIJDA ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR IJODINING O’RGANILISHI	103
Aziza OMANBOYEVA. “QISASI RABG’UZIY”DA ZUHD MAQOMI VA ZOHIDLIK TALQINI	106
Nargiza JO’RAYEVA. ISAJON SULTON HIKOYALARIDAGI USLUBIY YANGILIKLAR	109
Munisxon TILAVOVA TOHIR MALIKNING “ODAMIYLIK MULKI” ASARINING “TOQATLIGA TOG’LAR EGAR BOSHINI” BOBIDAGI SO’ZLARNING LINGVOMA’NAVIY XUSUSIYATLARI	111
Shahnoza GIYAZOVA TILAK JO’RA IJODIDA PEYZAJ SAN’ATI.....	113
Nigora BAFOYEVA. Mohina AKBAROVA. ABDULLA QODIRIY OCHERKLARI VA HIKOYALARIDAGI TOPONIMLARNING USLUBIY-SEMANTIK TAHLILI.....	116
Sayat AVEZKLYCHEVA. “DAVLATYORBEB” DOSTONIDA MAQOLLARNING BERILISH XUSUSIYATI.....	118
Jamila BADALOVA. BIOGRAFIK DRAMALARDA QAHRAMON TIMSOLI	120